

11. Цивільне право України. Загальна частина : підручник / за ред. О. В. Дзери, вид. третє. К. : Юрінком Інтер, 2010. 976 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://pidruchniki.com/1628041446951/pravo/zmist_printsipiv_spravedlivosti_dobrosovisnosti_rozumnosti_tsivilnomu_pravi

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-493-1-9>

LEGAL PRESUMPTIONS IN DISPUTES ARISING FROM HEREDITARY LEGAL RELATIONS

ПРАВОВІ ПРЕЗУМПЦІЇ У СПОРАХ, ЩО ВИНИКАЮТЬ ІЗ СПАДКОВИХ ПРАВОВІДНОСИН

Geletska I. O.

*Candidate of Legal Sciences, Lawyer,
Teacher of the Department of Social
Work and Management of Socio-
Cultural Activities,
Ternopil Volodymyr Hnatiuk National
Pedagogical University
Ternopil, Ukraine*

Гелецька І. О.

*кандидат юридичних наук, адвокат,
викладач кафедри соціальної роботи
та менеджменту соціокультурної
діяльності,
Тернопільський національний
педагогічний університет імені
Володимира Гнатюка
м. Тернопіль, Україна*

«Юридична презумпція – один із проявів мистецтва законодавства. Забезпечуючи загалом однаковий підхід до усіх учасників цивільних правовідносин, законодавець іноді все таки надає перевагу одному з них, тих самим гарантуючи стабільність таких відносин, підтримку тих явищ і процесів, які є нормальними для цивілізованого суспільства. Така перевага проявляється у тому, що певні правові явища заздалегідь оголошуються існуючими або не існуючими та породжують правові наслідки. Загальновідомо як те, що презумпція в літературі трактується як припущення, так і те, що презумпція походить від латинського «*praesimio*» («передбачати»)» [1, с. 25]. Однією з ознак презумпції є спростовність. Вона означає, що законодавцем не виключається можливість доказування того, що стосовно конкретного факту не діє правове припущення, а тому наявність цього факту певних юридичних наслідків не створює.

У сфері спадкування можливе застосування правових презумпцій двох груп. До першої групи належать презумпції, що безпосередньо

закріплені у правових нормах книги 6 Цивільного кодексу України (далі по тексту – ЦК України) [2], а відтак є спеціальними щодо спадкових правовідносин. Другу групу ж становлять презумпції, які визначені іншими підгалуззями цивільного права і таким чином мають загальний характер до відносин спадкування.

Пряме закріплення правових презумпцій у книзі 6 ЦК України передбачене стосовно прийняття спадщини. Так, згідно зі ст. 1268 ЦК «спадкоємець має право прийняти спадщину або не прийняти її». Законодавцем встановлено виключно два способи прийняття спадщини: або подання відповідної заяви до нотаріуса (ст. 1269 ЦК), або наявність факту постійного проживання разом з спадкодавцем на час відкриття спадщини (ч. 3 ст. 1268 ЦК). Водночас, ч. 4 ст. 1268 ЦК передбачено, що «малолітня, неповнолітня, недієздатна особа, а також особа, цивільна дієздатність якої обмежена, вважаються такими, що прийняли спадщину, крім випадків відмови від неї». Відтак, у ч.ч. 3, 4 ст. 1268 ЦК закріплена правова презумпція прийняття спадщини, зміст якої передбачає припущення того, що конкретні спадкоємці вважаються такими, які прийняли спадщину, без спеціального волевиявлення про це. Як бачимо, законодавець змодельовав поведінку особи у такий спосіб, наче вона вчинила дії, що спрямовані на прийняття спадщини, хоча фактично спадкоємець тільки проживав разом із спадкодавцем, або ж є малолітнім, неповнолітнім, обмеженим у цивільній дієздатності чи недієздатним. Разом з тим варто зазначити, що застосування такої презумпції може мати місце за умови якщо такі спадкоємці не відмовилися від прийняття спадщини. Суд може застосувати презумпцію прийняття спадщини для вирішення питань, пов'язаних з визнанням права власності на спадкове майно, усуненням від права на спадкування та визначенням додаткового строку для прийняття спадщини.

Презумпцію прийняття спадщини може спростувати як особа, стосовно якої така презумпція встановлена, так і інший спадкоємець. У першому випадку таке спростування презумпції здійснюється способом відмови від спадщини, а у другому – способом заперечення факту спільного проживання спадкоємця зі спадкодавцем на час відкриття спадщини.

За правилами ч. 1 ст. 1272 ЦК «якщо спадкоємець протягом строку, встановленого ст. 1270 ЦК, не подав заяву про прийняття спадщини, він вважається таким, що не прийняв її». Наведена норма дозволяє виділити нам презумпцію відмови від спадщини. Вказана презумпція сконструйована виходячи із спрямованості волі спадкоємця: якщо він не вчиняє дій, які свідчать про намір прийняття ним спадщини, припускається, що спадкоємець отримувати спадкове майно не бажає, тобто відмовляється від нього. У цьому випадку відмова від спадщини – становище, умовно

прийняте за істину. Це припущення встановлене у законі для забезпечення стабільності майнових відносин інших спадкоємців, які у встановлений законом строк прийняли спадщину та уже отримали свідоцтва про право на спадщину.

Презумпцію відмови від спадщини можливо спростувати з допомогою алгоритму надання спадкоємцеві додаткового строку, необхідного для подання заяви прийняття спадщини, наведеного у ст. 1272 ЦК України.

Окрім того, варто зауважити і на існуванні презумпції, передбаченої ч. 4 ст. 1220 ЦК України. Зміст цієї норми закріплює презумпції одночасної смерті осіб, які могли б спадкувати одна після одної, якщо вони померли під час спільної для них небезпеки (стихійного лиха, аварії, катастрофи тощо). За правилами ч. 4 ст. 1220 ЦК України припускається (презюмується), що у такому випадку вони померли одночасно, а отже спадщина відкривається одночасно і окремо щодо кожної з цих осіб. Хоча зрозуміло, що і ця презумпція може бути спростована. Якщо буде доведено, що особи, які могли спадкувати одна після одної хоча і померли під час спільної для них небезпеки безпосередньо під час цієї події, але смерть для них наступила не одночасно, а через певний проміжок часу (на наступну добу), то наслідки, передбачені ч. 4 ст. 1220 ЦК України, не настають. Цілком ймовірно, що дату точної смерті необхідно буде встановлювати за результатами проведеної посмертної експертизи.

Як вказувалося вище, правові презумпції, що застосовуються у спадкових правовідносинах, можуть бути закріплені і в інших підгалузях цивільного права. У цьому контексті Кухарев О.Є. враховуючи, що за правовою природою заповіт є одностороннім правочиним, вважає доцільним до відносин спадкування за заповітом застосовувати «презумпція правомірності правочину, зміст якої становить припущення про те, що правочин є правомірним, якщо його недійсність прямо не встановлена законом або якщо він не визнаний судом недійсним (ст. 204 ЦК)». І далі продовжує, «Спростування презумпції правомірності правочину у зазначених відносинах здійснюється у двох випадках, передбачених у ст. 1257 ЦК. По-перше, заповіт, складений особою, яка не мала на це права, а також заповіт, складений з порушенням вимог щодо його форми та посвідчення, є нікчемним. По-друге, за позовом заінтересованої особи суд визнає заповіт недійсним, якщо буде встановлено, що волевиявлення заповідача не було вільним і не відповідало його волі» [3, с. 145].

Відповідно до ч. 1 ст. 1220 ЦК «спадщина відкривається внаслідок смерті особи або оголошення її померлою». Це правило про оголошення фізичної особи померлою, як зауважує Завгородня І.М.

«побудовано з урахуванням презумпції смерті, встановленої у ст. 46 ЦК України [4, с. 126]. Так, за змістом ст. 46 ЦК України «фізична особа може бути оголошена судом померлою, якщо в місці її постійного проживання немає відомостей про місце її перебування протягом трьох років, а якщо вона пропала безвісти за обставин, що загрожували їй смертю або дають підставу припускати її загибель від певного нещасного випадку, – протягом шести місяців; за можливості вважати фізичну особу загиблою від певного нещасного випадку або інших обставин внаслідок надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру – протягом одного місяця після завершення роботи спеціальної комісії, утвореної внаслідок надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру. Фізична особа, яка пропала безвісти у зв'язку з воєнними діями, збройним конфліктом, може бути оголошена судом померлою після спливу двох років від дня закінчення воєнних дій. З урахуванням конкретних обставин справи суд може оголосити фізичну особу померлою і до спливу цього строку, але не раніше спливу шести місяців».

Безумовно, має місце у спадкових правовідносин застосування і презумпції батьківства, оскільки за загальним правилом ст. 1261 ЦК до «числа спадкоємців за законом першої черги належить дитина спадкодавця, зачата за життя спадкодавця та народжена після його смерті». У даному випадку суть презумпції батьківства зводиться до того, що «дитина, яка народжена до спливу десяти місяців після припинення шлюбу або визнання його недійсним, походить від подружжя» (ч. 2 ст. 122 СК України) [5]. Наслідком дії цієї презумпції у відносинах спадкування є те, що новонароджена дитина визнається спадкоємцем та закликається до спадкування, що, відповідно, впливає на перерозподіл спадкових часток. Застосування презумпції батьківства покликане перешкоджати тому, аби вже зачата дитина, батько якої помер до її народження, була усунена від права спадкування.

Література:

1. Гелецька І. О., Бабюк М. П. Законодавча техніка та її використання у цивільно-правових нормах. *Юридичний вісник*. 2021. № 6. С. 24–32. URL: http://yurvisnyk.in.ua/v6_2021/3.pdf
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
3. Кухарев О. Є. Застосування правових презумпцій у механізмі правового регулювання спадкових відносин. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2017. № 1 (88). С. 140–151. URL: http://visnyk.kh.ua/web/uploads/pdf/ilovepdf_com-140-151.pdf

4. Завгородня І. М. Застосування презумпцій у спорах, що виникають зі спадкових правовідносин. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2014. Випуск 28. Том 1. С. 124–127. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/539b5720-6255-4768-91a0-0fae0ab5aad9/content>

5. Сімейний Кодекс України: Закон України від 10 січня 2002 року. № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-493-1-10>

**PECULIARITIES OF MAKING COURT DECISIONS IN LEGAL
PROCEEDINGS REGARDING THE RECOGNITION OF ASSETS
AS UNFOUNDED AND THEIR RECOVERY
INTO STATE REVENUE**

**ОСОБЛИВОСТІ УХВАЛЕННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ
У ПОЗОВНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ЩОДО ВИЗНАННЯ
НЕОБҐРУНТОВАНИМИ АКТИВІВ ТА ЇХ СТЯГНЕННЯ
В ДОХІД ДЕРЖАВИ**

Kovalchuk O. A.

*Postgraduate Student at the Department
of Justice and Philosophy, Law Faculty
Sumy National Agrarian University
Sumy, Ukraine*

Ковальчук О. А.

*аспірант кафедри правосуддя
та філософії юридичного
факультету
Сумський національний аграрний
університет
м. Суми, Україна*

Розгляд судових справ в усіх судових інстанціях завжди закінчується ухваленням того чи іншого виду судового рішення. В основі такої закономірності безумовно лежить внутрішнє переконання суду в правоті тієї правової позиції, яка формується ним на основі критичного аналізу щодо тих чи інших доказів, які були надані сторонами спору. Такий процес прийняття рішень в багатьох випадках раніше носив і носить сьогодні колегіальний характер. Не виключенням із цієї закономірності є і справи про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави, які розглядаються Вищим антикорупційним судом у порядку позовного провадження. Це означає, що кожне судове рішення з точки зору його законності і обґрунтованості в ідеалі